

aztán hirtelen váltás egy olyan képi világba, melynek tárgyi tartozékai nem egy ilyen albumba, hanem turisztikai, avagy művelődési prospektusokba valók, melyekkel találkozni százával mindenhol, anélkül, hogy egyszer is eszünkbe jutna megkérdezni: vajon ki fényképezte őket? Nyilvánvaló, hogy iparos névtelenek.

Bora Vojnović (1931) az újvidéki Magyar Szó fotóriportere. Munkáinak válogatott kiadása a jugoszláv újságfotózás eseménye.

SZOMBATHY Bálint

A PRÓZA ESÉLYEI

Szávai János: *Zsendül-e a fügefja ága?* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984

A hetvenes évek prózájáról szóló irodalomhoz képest Szávai János kötete már címével is újszerű megközelítést sugall. A bibliai eredetű cím ugyanis kettős vonatkozásban érvényes a könyvre: egyrészt a magyar prózának a „világirodalom piacán” való lehetőségeit vizsgálja, másrészt a próza műfaján belül „visszaszorított”, de gazdag és folyamatos hagyományú memoár- és novellairodalom távlatait.

A kötet bizonyos aránytalanságot mutat. Nem mintha Szávait kevésbé izgatná a regény megújulási lehetőségei, azonban nyilvánvaló a súlyponteltolódás: a memoárral és a novellairodalommal — lévén, hogy e két műfaj, sajátosságaiból eredően, alkalmasabb a modellálásra — érdemben többet foglalkozik. Holott két fejezetben is tárgyalja a regényt. Az elsőben, a *Kegények* címűben a hagyományos formákhoz köthető, ezeket csupán elemeiben felfrissítő műveket sorolja: a Dosztojevskij-hagyományra asszociáló *Párduc és gödolyét* (Rónay György), a hajdani családregényt megidéző *Latroknak is játszottat* (Gion Nándor), amely Szávai szerint új tipust hoz létre, a családregény eszközeivel élő naiv formát; a stíuszait történelmi regény 18. századi változatához viszonyuló *Összeesküvőket* (Szobotka Tibor), amelyben az idő- és helymeghatározás nélküli események a mű gondolati rétegének „illusztrációjaként” funkcionálnak; a Flouste-féle „emlékezésregény” nyomában haladó *Cseréptörést* (Lengyel Péter), Bereményi Géza szellemes-ironikus karakterű családregényét (*Legendárius*) és Ács Margit esszéregényét (*Beavatás*). Nem marad ki a népies irányzat sem — Balázs József *Koportosával* újra megjelenik az efféle stílus száraz, lecsupaszított változata.

A másik fejezet, az *Új utak* a hagyományostól eltérő, új ars poeticával induló írók sora: Ottlik, Mészöly, Panek Zoltán, Tandori és Esterházy Általánosságban szólva műveikről azt lehet elmondani, hogy a fabula különböző fokú kiiktatásával szervező elvként az atmoszférateremtés, a groteszk, az abszurd és az asszociációs technika lép be.

A tabula szempontjából a prózairodalom ellentett pólusán a memoár áll, amely témájánál és az anyag művészi megformálásának mértékénél fogva a történelmi krónika és a vallomások jellegű írások széles skáláján mozoghat. Déry, Németh László, Illyés Gyula, Bernáth Aurél és Kolozsvári Grandpierre Emil alkotásai jelzik e műfaj újbóli felvirágzását. Szávai rámutat a vallomásirodalom tudatos írói fogásaira, művészi eljárásaira: a kihagyás az egyik leghatásosabb módszer, a hallgatás információértéke sokszor nagyobb az elbeszélésénél; másik gyakori eleme az ironia vagy a groteszk, a fantasztikum beépítése (Déry) pedig a műfaj ruganyosságát bizonyítja.

Az eozú két műfajnál nem kevésbé értékes és érdekes alkotások születtek a novellairodalomban annak ellenére, hogy a „novella nem tartozik az igazán megbecsült műfajok közé”. Az irodalomtörténeti tények is ezt igazolják, komolyabb kísérletek a novellahagyomány felderítésére csak a hetvenes évek második felében történtek (19. századi elbeszélők; 20. századi elbeszélők; 101 elbeszélés). Szávai e beindult törekvések folytatójaként rendszerezi a hetvenes évek nem kis mennyiségű anyagát (megemlítve itt néhány határon túli íróat is: Panek Zoltánt, Kovács Magdát, a *Külföldi ajándék* elbeszélői közül pedig Gion Nándort, Brasnyó Istvánt és Gobby Fehér Gyulát tartja a legtehetségesebbeknek).

Tipológiájának három fogódzója: a történet szerepe a novella szövegen belül, a cselekményt kiiktató elbeszélések szervezőelve, és a novella hosszúsága, aminek létjogosultsága akkor igazolódik, ha Örkény és az őt követők egyes perceseit kell besorolni. Ily módon felosztva a műveket Szávai arra a következtetésre jut, hogy a „formailag eléggé kötött novella paradox módon szabadabbnak, tágíthatóbbnak látszik, mint a sokkal kevésbé kanonizált líra vagy regény”. Ennek alapján jelöli ki — talán kissé eltúlozva — az elbeszélés helyét is a magyar irodalomban: „Alighanem ez a műfaj teremtette meg a lírával és a memoárral együtt az utolsó évtized legértékesebb alkotásait.”

FEHÉR Katalin

EGY „CIVILIZÁTOR” EMLÉKNYOMAI

Somlyó Zoltán: *Szabadkai karnevál*. Életjel, Szabadka, 1982

Egy romantikus életregénynek fordulatokban gazdag fejezete az a kilenc hónap, amelyet Somlyó Zoltán, a századforduló tipikusan szecessziós alakja a lassan városiasodó, de már akkor százezer lakost számláló hatalmas faluban, Szabadkán töltött. A kor divatos életérzése, a romantikus nyugtalanság űzte városról városra.

Szabadkára ékezeteskor, a tekintélyes *Bácskai Hírlap* munkatársaként még tele van hittel és lelkesedéssel. „Azok a fogalmak, melyekről azóta